

LOTIN QANOTLI IBORALARINING TIBBIY TA'LIMDAGI AHAMIYATI

Shahodat Pulatbayevna Karimova
Profi universiteti

Annotatsiya: Dunyo xalqlariga lotin tilidan juda boy madaniy meros qolgan. Ular asrlar osha sayqallanib, faol qo'llanib avloddan - avlodga o'tib kelayotgan maqollar, lotin tilining buyuk mutafakkirlari tomonidan aytilgan aforizmlar, nutqda faol qo'llanayotgan frazeologizmlar va qanotli iboralardir. Quyida tibbiyotga oid lotin qanotli iboralari haqida so'z yuritiladi. Qanotli iboralarning tibbiy ta'limdagi o'rni va samarasi tahlillar asosida yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: tibbiyot, ta'lim, lotin tili, qanotli ibora, maqol, obrazli, ma'nodor, tahlil

THE SIGNIFICANCE OF LATIN WINGED EXPRESSIONS IN MEDICAL EDUCATION

Shahodat Pulatbayevna Karimova
Profi university

Abstract: The people of the world have inherited a very rich cultural heritage from the Latin language. They include proverbs that have been polished and actively used over the centuries, passed down from generation to generation, aphorisms spoken by great thinkers of the Latin language, phraseology and winged expressions that are actively used in speech. Below we will discuss Latin winged expressions related to medicine. The role and effectiveness of winged expressions in medical education will be explained based on analysis.

Keywords: medicine, education, Latin, winged expression, proverb, figurative, meaningful, analysis

Kirish. Ta'lim va tarbiya masalasi dolzarb mavzu hisoblanadi. Bu borada har bir pedagog faoliyati davomida o'zining bor imkoniyatlaridan, to'plagan bilimi va ko'nikmalaridan foydalanishga harakat qiladi. Ayniqsa, tibbiyot bilim yurtlarida umumiy va kasbiy kompetensiyalarga to'liq ega bo'lgan mutaxassisni tarbiyalashda ta'lim bilan birgalikda tarbiyaning barcha ko'rinishlari muhim o'rin tutadi.

Ma'naviy jihatdan kuchli bo'lmagan inson tibbiyotda faoliyat yuritishi qiyin, chunki tibbiyot xodimi bo'lish nafaqat mutaxassislik, balki fidoiylilikni ham talab qiladi. Insonparvarlik va mehr-oqibat tibbiyot xodimi kasbiy faoliyatining axloqiy asoslari hisoblanadi.

Bo'lajak shifokorlar bemorlar bilan ish olib borar ekan bir qator qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Chunki, kasallikka uchragan insonning odatiy hayot tarzi anchagina o'zgaradi, har qanday kasallikdan aziyat chekayotgan inson atrofdagi haqiqatni yanada keskinroq va og'riqli qabul qiladi. Shunga ko'ra, tibbiyot bilim yurtlarida talabalarni insonlarning dardini his qilishga va kasallarga doimo hamdard bo'lishga o'rgatish muhim masaladir. Agar bunga erishilsa, bo'lajak shifokorda kasbiga nisbatan mehr-muhabbat, o'zgalarga insonparvarlik munosabati shakllanadi.

Asosiy qism. Tibbiyot bilim yurtlarida tibbiy terminologiyaning asoosi hisoblanmish, lotin tili fani o'qitiladi. Bizningcha, talabalarning har tomonlama yetuk mutaxassis bo'lib yetishishlarida lotin tilini o'qitish va lotin til boyliklaridan unumli foydalangan holda yondashish samarali natijalar beradi, deb hisoblaymiz.

Bilamizki, qanday kasb yoki yo'nalish bo'lmasin bunda nutqning ma'nodorligi, ta'sirchanligi, obrazlilik muhim hisoblanadi. Buning amalga oshishida tilning turg'un birliklari alohida ahamiyat kasb yetadi. Masalan, dunyo xalqlariga lotin tilidan juda boy madaniy meros qolgan. Ular asrlar osha sayqallanib, faol qo'llanib, avloddan - avlodga o'tib kelayotgan maqollar, lotin tilining buyuk mutafakkirlari tomonidan aytilgan aforizmlar, nutqda faol qo'llanayotgan frazeologizmlar va qanotli iboralaridir.

Bunday obrazli ifodalarni o'zlashtirish, ularning semantik jihatlarini keng yoritib berish, ularni nutqda o'rinli qo'llash hamda ta'lim jarayoniga tatbiq etish masalasi dolzarbdir.

Ma'lumki, tibbiy bilim yurtlarida "Lotin tili va tibbiy terminologiya asoslari" fanini o'rganish "*Lotin tilisiz tibbiyotga yo'l yo'q*", ya'ni "*Invia est in medicina via sine lingua Latina*" (lot.) maqolini o'zlashtirish bilan boshlanadi. Ushbu fan bo'yicha yaratilgan barcha darslik va o'quv qo'llanmalarda lotin maqollar, aforizmlar, qanotli iboralar hamda frazeologizmlar berilgan. Lekin ushbu manbalarda ko'pincha, maqol, aforizm va qanotli iborlarning bir-biridan farqlanmaganligi kuzatiladi. Shunga ko'ra, mazkur maqolada aynan tibbiyotga oid lotin qanotli iboralariga to'xtalib o'tmoqchimiz.

Tilshunos G.N.Isakovaning bildirishicha: "Qanotli iboralar dunyo madaniyatida va har bir xalqning milliy madaniyatida alohida o'ringa ega bo'lib, ular mashhur faylasuf, olim, yozuvchi va davlat arboblarning sayqallangan shakldagi fikrlaridir". [4, 13] Shuningdek muallif, qanotli iboralarni boshqa til birliklaridan farqlanishini, alohida til birligi sifatida o'z mavqeiga, o'rniga egaligini ochib bergan.

Muallifning bergan izohiga ko'ra: "Qanotli iboralar tuzilishiga ko'ra so'z, so'z birikmasi va gapga teng bo'lgan, semantik jihatdan yaxlit ma'no anglatadigan, muallif yoki manbasi aniq, ma'nodor hamda nutqqa tayyor holda kiritiladigan iboralar"dir. [4, 9]

Demak, darslik va o'quv qo'llanmalarda berilgan birliklardan qanotli iboralarni ushbu tasniflar bo'yicha ajratib olamiz.

Masalan, Lotin tili darsligida *Aliis inserviendo (ipse) consumidor* (lot.), ya'ni *Yonaman, o'zgalarga xizmat qilaman* qanotli iborasi maqol sifatida keltirilgan. [5, 15] Bizningcha, ushbu ifoda qanotli ibora hisoblanadi.

Ushbu qanotli ibora shifokorlar uchun shior hisoblanib, o'zgalarning manfaati uchun fidokorona xizmatni ifodalaydi. Iboraning ma'nosi o'zini mehnatga bag'ishlagan, o'zgalarni davolab, qutqarib, "yonayotgan" shifokor kasbining mazmun-mohiyatini aks ettiradi.

Qanotli iboraning kelib chiqishi antik davrga borib taqaladi. Manbalarda berilishicha, ibora tibbiyot ilmining asoschisi Gippokratga tegishli bo'lib, u haqiqiy shifokorning vazifasini shu tariqa belgilab bergan. Ushbu qadimiy ibora 16 asrdan boshlab ramz va nishon to'plamlarida shior sifatida keltirilgan.

Lekin iboraning ommalashishi, qanotli ibora sifatida keng tarqalishi Gollandiyalik shifokor, xirurg Nikolas van Tulp (1593-1674) bilan bog'liq. U mazkur iborani o'ziga shior sifatida qabul qilgan. U o'z shogirdlariga shifokorlik kasbini yonayotgan sham bilan qiyoslash mumkinligini aytadi: shamning nuri - davolash san'ati, tabibning qalbi bo'lsa, sham o'rnatilgan shamdon - tibbiy bilimning asosi hisoblanadi.

Mazkur ibora rus shifokor-xirurgi Nikolay Sklifosovskiy (1836-1904) haykalida ham bitilgan. Uning yodgorligida bitilgan bu yozuv uning xirurgiya yo'nalishidagi inqilobiy yutuqlarini (antiseptik va aseptikani joriy etish, tibbiyot shaharchasini barpo etish) va shaxsiy fojialariga qaramay, butunlay tibbiyot va fanga bag'ishlangan hayotini ifodalaydi.

Aliis inserviendo (ipse) consumidor (lot.) birligini tilshunoslikdagi aniq maqomini isbotlash maqsadida maqolga berilgan izohga yuzlansak: "Hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihat mazmuniga ega bo'lgan obrazli, tugal ma'noli hikmatli gaplar". [7, 569]

Manbalarda maqol bilan qanotli iboraning farqlari bo'yicha fikrlar mavjud. Masalan, G.N.Isakovaning ta'kidlashicha, "ushbu birliklar obrazlilik, asl va ko'chma ma'noga egalik jihatlari bilan o'xshashdir, lekin ular kelib chiqishi jihatidan va komponentning iste'moldagi holatiga ko'ra bir-birlaridan farqlanadi". [4, 18-19]

Bundan anglanadiki, ushbu birliklarning kelib chiqishi jihatidan farqlanishi qanotli iboralarda ma'lum bir muallif yoki aniq manbaning borligi, maqol va matallarda bo'lsa, muallifning yo'qligi, ularning chuqur xalqona ildizlariga egaligi nazarda tutilmoqda.

Komponentlarining iste'moldagi holatiga ko'ra farqlanishi esa, maqollar davrlar osha istemoldan chiqishi kuzatiladi, qanotli iboralarda bo'lsa bunday holat kuzatilmaydi.

Демак, *Aliis inserviando (ipse) consumidor* (лот.), яъни Ёнаман, ўзгаларга хизмат қиламан бирлигини қанотли ибора деб аташ, бизнингча, тўғри ва ўринлидир.

Shuningdek, *Aegroto dum anima est, spes esse dicitur* (лот.), ya'ni Bemorda nafas bor ekan, umid bor, deyiladi qanotli iborasini ham keltirish mumkin. Ushbu qanotli ibora Rim davlat va siyosat arbobi, faylasuf va olim Sitseronning "Attikaga xatlar"ida hamda faylasuf Senekaning "Lusiliyaga axloqiy maktublar"ida qo'llangan.

Telesfor Frakiya va Makedoniyaning qiroli Lisimaxning yaqin kishilaridan biri bo'lgan. U qandaydir aybi uchun qiroli Lisimax tomonidan shafqatsizlarcha jazolanadi. Qiroli uni burun va quloqlarini kesib, xandaqqa tashlatadi. Lekin Telesfor misli ko'rinmagan qiynoqlarga chidab, hayotdan umidini uzmaydi.

Qanotli iboradan anglanadiki, inson tirik, ya'ni nafas olar ekan, yashashdan umidini uzmasligi kerakligi ta'kidlanadi va shior sifatida keng tarqalgan.

Bu kabi antik davrdan hozirgacha yetib kelgan qanotli iboralarga ko'plab misollar keltirish mumkin. Masalan:

Contraria contrariis curantur;

Anceps remedium melius [est], quam nullum;

Arte et humanitate, labore et scientia kabi qanotli iboralar shular jumlasidandir.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan lotin qanotli iboralari asrlar davomida o'z qimmatini yo'qotmaganligi bilan xarakterlanadi. Ularning tub ma'nosini yoritib berish, tahlil qilish, o'rganish, kerakli o'rinlarda qo'llash ta'limda samarali natija beradi. Bo'lajak shifokorlar ongiga bu kabi ma'nodor, obrazli ifodalarni, ya'ni qanotli iboralarni singdirish ularning yetuk mutaxassis bo'lib yetishishlariga va kasbiy faoliyatlariga ruhan tayyorlashda alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Крылатые слова: Литературные цитаты; Образные выражения. 4-е изд., доп. - Москва: Худож. лит., 1987.
2. Бабичев Н.Т., Боровский Я.М. Словарь латинских крылатых слов. - Москва: Русский язык, 1982. - 961 с.
3. Бабкин А.М., В.В.Шендецов. Словарь иноязычных выражений и слов. - Ленинград: Наука, 1987.
4. Isakova G.N. Fransuz tili qanotli so'zlarining semantik va stilistik xususiyatlari. Filol. fan. dok... diss. avtoref. - Toshkent, 2023. -78 b.
5. Xo'jaeva L.U. Lotin tili. - Toshkent: O'ME Davlat ilmiy nashriyoti, 2005. - 152 b.
6. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. Издание третье, исправленное и дополненное. - Москва: ШИКО, 2007.

7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 2-jild. - Toshkent: “O‘zME” Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.